

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Ε. Α. ΠΟΥΡΝΑΡΑΚΗ :

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ), ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1984. σελ. 259.

Υπό

Λ. Θ. ΧΟΥΜΑΝΙΔΗ

Καθηγητής της Α.Β.Σ. Πειραιώς

Εις το ανωτέρω βιβλίο του ο Καθηγητής κ. Ε. Πουρναράκης παρουσιάζει την μακροοικονομική θεωρίαν των ημερών μας, ως αυτή εξειλίχθη από σκοπιάς ζητήσεως, προσφοράς, χρήματος, επιτοκίου και προσδοκιών.

Εις την σελ. 20 του Κεφαλαίου 1 ο συγγραφεύς επαναλαμβάνει την πάλαιαν θέσιν καθ' ην οι συντελεσταί της παραγωγής είναι τρεις και εν συνεχεία παρατηρεί ότι αι υποανάπτυκτοι χώροι δεν έχουν κεφάλαια.

Τι εννοούμεν όμως με τον όρον κεφάλαιον ; Επίσης εάν τα κεφάλαια υπάρχουν εις τας χώρας αυτάς μήπως είναι αποθησαυρισμένα : Οπότε ενώπιον του όρου κεφάλαια ξεπηδά η έννοια του πλούτου. Ο συγγραφεύς διέρχεται τα ερωτήματα ταύτα χωρίς να τα θέτη και να τα σχολιάζη διότι από της σελ. 21 εισέρχεται εις την έννοιαν του ΑΕΠ, η αύξησις του οποίου καθορίζει και την οικονομική ανάπτυξιν, κατά τον συγγραφέα, ο οποίος δεν ασχολείται με το ΚΕΠ. Εις την σελ. 22 ο συγγραφεύς παραθέτει και πίνακα, ως επίσης και εις την σελ. 23, εμφανίζοντας την αύξησιν των υπηρεσιών κατά το τρίτον στάδιον αναπτύξεως συμφώνως προς την θεωρίαν του Colin Clark. Ενώ όμως, η θεωρία του Clark δεν επαληθεύεται από την πραγματικότητα, ο κ. Πουρναράκης υιοθετεί την λανθασμένην ταύτην άποψιν του εξ Αυστραλίας οικονομολόγου. Εν πάση περιπτώσει ο πρώτος πίναξ του (1.1) θα ήτο επιτυχέστερος εάν περιελάμβανε και την κατά χώραν ποσοστιαίαν κατανομήν του ΑΕΠ προς καλύτεραν σύγκρισιν. Εις την σελ. 24 ο συγγραφεύς, παρατηρεί ορθώς, ότι η δανειοληπτική ικανότης των υποανάπτυκτων χωρών είναι περιορισμένη αποδίδων όμως ταύτην εις μόνον οικονομικούς παράγοντας. Εις τας σελίδας 24 και 25, ο συγγραφεύς, εξετάζει την ισορροπίαν αναπτύξεως των τριών τομέων : πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς των ανεπτυγμένων χωρών, του διαφεύγει όμως το γεγονός της αντινομίας ένεκα μη

ισορροπίας των εν λόγω τομέων, θεωρών την εναρμόνισίν ως προνόμιον της προόδου των χωρών τούτων. Ιδιαιτέρως μάλιστα υπογραμμίζει δια τας ανεπτυγμένους χώρας την σταθερότητα των τιμών των και την αποφυγήν παρατεταμένων περιοδικών πληθωριστικών πιέσεων. Διαφεύγει ούτω, του συγγραφέως, η δημιουργία εξωστρεφούς αστάθειας τιμών εις τας εξηρημένους εκ των ανεπτυγμένων χωρών υποανάπτυκτους χώρας, καθώς και το γεγονός ότι η εξασφάλισις εκ των πληθωριστικών πιέσεων πληρώνεται με το βαρύ αντίτιμον της αυξήσεως της ανεργίας. Εν άλλοις λόγοις, ο συγγραφεύς, θεωρεί ότι αι βιομηχανικώς αναπτυγμένοι χώροι δεν υποφέρουν από οικονομική αντινομίαν και ότι το σύστημα των δεν χρήζει βελτιώσεως ή μεταβολής, και την συντηρητικήν αυτήν γραμμήν υιοθετεί εις το βιβλίον του. Εις την σελ. 26 το παρατιθέμενον σχήμα είναι, καθ' ημάς, αμφισβητούμενον διότι η ζώνη δυσφορίας εξηγείται υπό παραγόντων οι οποίοι δυνατόν να αυξάνουν τον πληθωρισμόν και να ελαττώνουν την ανεργίαν ώστε να έχωμεν «ψευδαίσθησιν μεγεθών». Ο συγγραφεύς φυσικά χρησιμοποιεί το υπόδειγμα *discomfort index*, φοβούμαι όμως ότι το υπόδειγμα είναι περιορισμένης και ενδεικτικής σημασίας.

Εις την σελ. 28 ο συγγραφεύς ομιλεί περί κρατικών δαπανών παρατηρών ότι η επαύξησις των οφείλεται μόνον εις αύξουσαν ζήτησιν δι' υλικά αγαθά και προβλέπει την διά τούτων ικανοποίησιν των αναγκών ένεκα του Κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, ως τούτο λειτουργεί σήμερα. Ο συγγραφεύς πάντως προαναγγέλλει, ορθώς, ότι υποστηρίζει την αντιμετώπισιν του προβλήματος με δημοσιονομικά και νομισματικά μέτρα, ενώ ήδη εις την σελ.27 υπογραμμίζει ότι ο δανεισμός εκ του κρατικού τομέως απέτρεψε την ύφεσιν εκ του πληθωρισμού. Γεννάται όμως εις το σημείον τούτο και το ερώτημα: Μήπως ο δανεισμός ούτος προεκάλεσε τον στάσιμον πληθωρισμόν;

Εις την σελ. 30 αναφερόμενος ο κ. Πουρναράκης εις τας διαφόρους αγοράς και την ανάλυσιν των μακροοικονομικών σχέσεων παραθέτει (σελ. 31) διάγραμμα το οποίον θα ηδύνατο να είναι περισσότερο επιτυχές, εις δε την σελ. 35 ούτος λέγει ότι η μετάθεσις του σημείου ισορροπίας δύναται να γίνη με αύξησιν των συντελεστών. Εις την σελ. 44 ο κ. Πουρναράκης ορθώς υποστηρίζει το υπόδειγμα των φυσιοκρατών ως μακροοικονομικόν. Εις την σελ. 47 και σελ. 50 επίσης παρουσιάζει τον Keynes ως καθαρόν δημοσιονομιστήν, θέσιν την οποίαν δέχονται οι οικονομολόγοι ότι είναι καθοριστική εάν εμβαθύνωμεν εις την «Γενική Θεωρίαν». Προσέτι από της σελ. 47 έως την σελ. 49 ο κ. Πουρναράκης υποστηρίζει κατηγορηματικώς ότι η ύφεσις παρήλθεν. Φοβούμαι όμως ότι διακατέχεται από αδικαιολόγητον αισιοδοξίαν.

Εις την σελ. 51 ο συγγραφεύς μας εισάγει εις τας απόψεις των Robert Lu-

cas, Thomas Sargent και Neil Waillace ομιλών περί «λογικών προσδοκιών» τας οποίας και ορθώς κρίνει (σελ. 51 - 53).

Εις την σελ. 53 ομιλεί και περί οικονομικής της προσφοράς (supply side of Economics), δια της οποίας υποστηρίζεται ότι η κατάλληλος φορολογική πολιτική επί του εισοδήματος θα επηρεάσει την προσφοράν και θα επαύξει τα έσοδα του Κράτους. Ούτως, ο συγγραφεύς, μας προετοιμάζει δια την ανάλυσιν της καμπύλης του Laffer περί της οποίας θα αναφερθή εις το οικείον μέρος του βιβλίου του. Εις την σελ. 61 υποπίπτει όμως εις την παγίδα της οριακής αποδοτικότητας του κεφαλαίου, ομιλών ουσιαστικώς περί οριακής παραγωγικότητας του κεφαλαίου δια να εισέλθω εις την κεύσιναν προσέγγισιν επί της ζητήσεως δι' επένδυσιν. Ούτως διερευνά τρείς θεωρίας. Κατά την πρώτην $I = I(i)$ έχομεν την κεύσιναν αντίληψιν περί σχέσεως επενδύσεως (I) και επιτοκίου (i) οπότε το ποσοστόν αποδόσεως του κεφαλαίου r θα αυξηθή εάν $r > i$ και η εσωτερική ποσοστιαία

απόδοσις θα δοθή με την εξίσωσιν της μορφής : $C = \sum_{t=1}^T [Rt(1+r)]^{-t}$ εις την

οποίαν το κόστος είναι C , η περίοδος διαρκείας της επενδύσεως T , τα δε εκ ταύτης έσοδα εις περίοδον t θα είναι Rt .

Εκ των δύο αναφερθεισών εξισώσεων συνάγεται ότι η επένδυσις ευρίσκεται εις αρνητικήν συσχέτισιν ως προς το επιτόκιον, δέον όμως όπως ληφθή υπ' όψιν και ο παράγων μεταβολής των τιμών. Εις την σελ. 62 η παρούσα αξία (PV) των καθαρών εσόδων (NR) μιας επενδύσεως, μετά την αφαιρέσιν των εξόδων παραγωγής

και του κόστους επενδύσεως θα είναι : $PV = C + \sum_{t=1}^T (NR)_t (1+i)^{-t}$

δια να γίνωνται επενδύσεις θα πρέπει $PV > 0$ και $r > i$ και όταν $r = i$ τότε $PV = 0$. Τοιαύτη είναι η στατική θέσις του Keynes, ως ορθώς δέχεται ο συγγραφεύς, δια να ανάλυση ούτος εν συνεχεία την νεοκλασικήν θεωρίαν (σελ. 63) των επενδύσεων, η οποία εκλαμβάνεται είτε ως επένδυσις επί πραγματικού κεφαλαίου δια χρήσιν τούτου καθ' ωρισμένην χρονικήν περίοδον, είτε προς χρήσιν αυτού τούτου του κεφαλαίου, ως τοιούτου, οπότε λαμβάνεται υπ' όψιν το ποσοστόν επενδύσεως του κεφαλαίου εν σχέσει προς το επιτόκιον το οποίον καταβάλλεται προς τον σκοπόν αυτόν. Ένεκα τούτου η ισορροπία μεταξύ τούτων είναι και ισορροπία πραγματοποιήσεως της επενδύσεως, αυτή δε λαμβάνει υπ' όψιν κόστος χρήσεως κατά μονάδα κεφαλαίου πραγματικού επιτοκίου i και v του ποσοστού αποσβέσεως κεφαλαίου, οπότε $C = i + v$ του πραγματικού επιτοκίου όντος

της διαφοράς μεταξύ ονομαστικού r και του αναμενόμενου ποσοστού πληθωρισμού (P^e) δηλ. $i = r - P^e$ και η διάκρισις αυτή του επιτοκίου καθίσταται απαραίτητος δια να γίνει ο αποπληθωρισμός του (σελ. 64). Εάν δηλ. έχωμεν 10% ονομαστικόν επιτόκιον και ποσοστόν πληθωρισμού 15 % το πραγματικόν επιτόκιον θα είναι αρνητικόν και δεν θα επιτρέπη επένδυσιν (σελ. 65). Μετά ταύτα εξετάζεται η δευτέρα θεωρία.

Ο συγγραφεύς ασχολείται με την νεοκλασικήν θέσιν κατά την οποίαν ο επιχειρηματίας επενδύει, μέχρις ότου η τελευταία μονάς του κεφαλαίου του ισοφαιρισθή με το έσοδον, το οποίον προκύπει εκ της πωλήσεως του εκ του κεφαλαίου οριακού προϊόντος (σελ. 65). Εννοείται ότι εν μέρος των επενδύσεων και των αποσβέσεων δύναται να αφαιρεθή ένεκα της εφαρμοζόμενης δημοσιονομικής φορολογικής πολιτικής, οπότε και το κόστος χρήσεως θα ελαττωθή (σελ. 66).

Από την σελ. 66 και επ. ο κ. Πουρναράκης εξετάζει την αρίστην ποσότητα κεφαλαίου της επιχειρήσεως και την σταδιακήν προσαρμογήν του επιπέδου επενδύσεων δια να εισέλθη εις την τρίτην θεωρίαν την του επιταχυντού επενδύσεων (σελ. 75). Το υπόδειγμα το οποίον όμως υιοθετεί προς τον σκοπόν αυτόν, να μεν είναι παραδεδεγμένον αλλά οπωσδήποτε κατά την γνώμην μου ατυχές, μη δίδον σαφή μορφήν εις την έννοιαν του επιταχυντού. Εν πάση περιπτώσει μετά την στατικήν σχέσιν $\sigma = \frac{y_t - y_{t-1}}{y_t}$, προχωρεί δια να παρατηρήσει, ορθώς ότι η συνάρ-

τησις δι' επενδύσεις δεν έχει πάντοτε σχέσιν με το επιτόκιον, διότι η μεταβολή εις το απόθεμα κεφαλαίου δεν συνεπάγεται και ιδιαιτέραν ευαισθησίαν εις τας αυξομειώσεις του επιτοκίου. Είναι γνωστόν ότι ο επιταχυντής δεν υπέστηρίχθη υπό του Keynes μολονότι δια μέσου των γραμμών του έργου του τον εντοπίζομεν. Ο Karl Marx άλλωστε δυνάμεθα να είπωμεν ότι εκαλλιέργησεν επίσης επί του πεδίου του επιταχυντού. Επίσης και ο Albert Aftalion αναπτύσσει την περί κρίσεων θεωρίαν του της υπερπαραγωγής προέβη εις ανάλογους παρατηρήσεις επί του επιταχυντού επενδύσεων, ενώ οι John Maurice Clark, G. Haberler, S. Kuznets, W. Mitchell, R. Harrod, R. Frish κ.α. ως γνωστόν διετύπωσαν και ολοκλήρωσαν την περί επιταχυντού θεωρίαν. Δια να επανέλθωμεν όμως εις το βιβλίον του κ. Πουρναράκη ούτος τελικώς μας δίδει την φόρμουλαν

$$K_t - k_{t-1} = \sigma (y_t - y_{t-1})$$

$$\text{ή άλλως } I_n = \sigma \Delta Y,$$

όπου I_n είναι η καθαρά επένδυσις η οποία ορίζεται ως η μεταβολή αποθέματος κεφαλαίου μεταξύ δύο περιόδων $K_t - K_{t-1}$ (σελ. 76) ώστε να κατανοηθή η έννοια του συντελεστού επιταχύνσεως.

Επαναλαμβάνω και ενταύθα ότι η διατύπωση είναι ομιχλώδης και δεν ευθύνεται ο κ. Πουρναράκης διότι το μαθηματικόν εργαλείον κατευθύνει εις την μέτρησην του αποτελέσματος του επιταχυντού ΟΗ. Guilton (Les Fluctuations Economiques, Paris 1951 σελ. 386 κ. επ.) πάντως αμφισβητεί εάν η αρχή της επιταχύνσεως ανταποκρίνεται προς την πραγματικότητα, το ίδιον και ο J. Timbergen (Statistical Evidence of Acceleration Principle «Economica» 1938).

Από της σελ. 78 ο συγγραφεύς αναφέρεται και εις την θεωρίαν επιλογής μεταξύ πραγματικού και επιθυμητού κεφαλαίου εν συναρτήσει προς δεδομένον επιτόκιον. Τίνι τρόπω όμως επέρχεται η ισότης μεταξύ πραγματικού και επιθυμητού κεφαλαίου ; θα πρέπει ή το επιτόκιον να ελαττωθή ή να προοδεύση η εφαρμοζόμενη τεχνολογία ; ή να μεταβληθή το όλον θεσμολογικόν πλαίσιον (cadre) ;

Εις το Κεφάλαιον 3 εξετάζεται η θεωρία ζητήσεως χρήματος κατά τους Κλασσικούς και τον Keynes δια να δοθή η ευκαιρία εις τον συγγραφέα να ομιλήσῃ περί των αντιλήψεων του Baumol, του Tobin και του Friedman (σελ. 88 κ. επ.) Ο κ. Πουρναράκης εκθειάζει την συμβολή των Baumol και Tobin και υπογραμμίζει ιδιαιτέρως την του Friedman.

Δεν προχωρούμεν όμως εις κριτικήν επί του σημείου τούτου, διότι και αναπόφευκτοι είναι υποκειμενικοί αντιλήψεις του υποφαινομένου και οπωσδήποτε εξέρχονται του σκοπού της βιβλιοκρισίας, διότι εκείνο το οποίον κρίνεται είναι το βιβλίον του κ. Πουρναράκη. Από της σελ. 99 κ. επ. ο συγγραφεύς ασχολείται με την εισοδηματικήν ελαστικότητα του χρήματος δια να εκτεθούν κατ' ανάγλυφον και σαφή τρόπον αἱ θέσεις των Baumol, Tobin και Friedman, όπερ συνεχίζεται και με την έκθεσιν επί της προσφοράς χρήματος (σελ. 105 κ. επ.) Εις την σελ. 108 ο κ. Πουρναράκης αντλεί παραδείγματα εκ της καθημερινής ζωής λαμβάνων υπ' όψιν την περίπτωσιν, κατά την οποίαν μέρος των δανείων διακρατείται υπό μορφήν ρευστών διαθεσίμων και τα οποία ούτω δεν επανέρχονται εις το τραπεζικόν σύστημα δια να επηρεασθῇ αρνητικώς ο χρηματικός πολλαπλα-

σιαστής, οπότε $\Delta D = \frac{1}{R} \cdot \Delta H$, όπου R ο λόγος ρευστών διαθεσίμων προς τας κατα-

θέσεις εις τας Εμπορικός Τράπεζας. Η αύξησις δε των καταθέσεων είναι και η μέγιστη δυνατή, ως υπονοεί η εξίσωσις. Και τούτο διότι δεν υφίστανται διαρροαί εις την χρήσιν του ΔH (το H εμφαίνει τα αποθέματα των τραπεζών εις νόμισμα) δια να ισχύσῃ, η σχέσις $K_m H = M_s$, ήτοι η προσφορά χρήματος είναι πολλαπλάσιον

K_m της νομισματικής βάσεως, η οποία και καθορίζεται υπο της Κεντρικής Τραπεζής (σελ. 106). Εν συνεχεία εκτίθεται υπό του συγγραφέως η προσφορά χρήματος και ο χρηματικός πολλαπλασιαστής καταθέσεων, ο οποίος διαμορφούται εις

$$K'_m = \frac{1}{R+\delta+\rho} \text{ και αφού } K'_m > K_m \text{ η αύξησης των καταθέσεων καθίσταται}$$

$$\text{μικρότερα της } \Delta D = \frac{1}{R} \cdot \Delta H, \text{ δια να έχωμεν τελικώς τον τύπον του χρηματικού}$$

$$\text{πολλαπλασιαστού } K'_m = \frac{1+P}{R+\delta+\rho} \text{ (σελ. 109). Εις τον τύπον τούτον}$$

του πολλαπλασιαστού όπως και εις τον προηγούμενον, το δ είναι το ποσοστόν αυξήσεως εις αποθέματα διαθεσίμων των Τραπεζών πέρα των καταθέσεων και ρ το ποσοστόν των διακρατουμένων καταθέσεων. Και προχωρών ο συγγραφεύς εξετάζει την νομισματικήν βάσιν διερχόμενος του ερωτήματος εάν η προσφορά χρήματος είναι ενδογενής δια να απόδειξη ότι αυτή δύναται να είναι εν συναρτήσει προς το επιτόκιον (σελ. 110) και να κατάληξη με την εξίσωσιν $H = R + O$, όπου R το απόθεμα χρυσού και συναλλάγματος και O τα εγχώρια ενεργητικά στοιχεία. Το R επηρεάζεται από την συναλλαγματικήν ισοτιμίαν (r) αναλόγως των μεταβολών προσφοράς και ζητήσεως και εξαρτάται από τον όγκον των εισαγωγών - εξαγωγών και υπηρεσιών. Εις την περίπτωσιν ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών η ζήτησις διά συνάλλαγμα ανέρχεται και εντεύθεν η ισοτιμία, οπότε η ζήτησις συναλλάγματος μειώνει τα αποθέματα συναλλάγματος της Κεντρικής Τραπεζής (σελ. 112). Αναφέρω πάντα ταύτα δια να λάβη γνώσιν ο αναγνώστης των θεμάτων τα οποία χειρίζεται ο συγγραφεύς και μάλιστα εμπεριστατωμένως. Εν συνεχεία ο κ. Πουρναράκης θα εισχώρηση εις την ανάπτυξιν των ιδεών του Wicksell και του Keynes επί του επιτοκίου (σελ. 125- 195), Ο κ. Πουρναράκης επίσης ασχολείται με την συνολικήν ζήτησιν και προσφοράν χρήματος και την συνάρτησιν της LM κατά τα γνωστά (σελ. 120 - 123) δια να εισέλθη εις την διατύπωσιν του υποδείγματος $IS - LM$ (σελ. 129 κ. *ex.*). Εις την σελίδα 136 ομιλεί περί αποτελέσματος $Pigou$ ($Pigou$ effect) και είτα εκθέτει δι' ολίγων την παγίδα ρευστότητας και καταλήγει με την δημοσιονομικήν πολιτικήν και την νομισματικήν πολιτικήν δια να εξέταση τας τιμάς (σελ. 154 κ.επ.) και με σκοπιάν την Βαλραζιανήν ισορροπίαν του τύπου :

$$\sum_{i=1}^{n+1} p_i s_i = \sum_{i=1}^{n+1} p_i d_i$$

Ακολούθως ο κ. Πουρναράκης θα εισέλθει εις τον Keynes και την οικονομικήν της ανισορροπίας (σελ. 161 - 165).

Από της σελ. 192 ο Καθηγητής κ. Πουρναράκης ασχολείται με την σημασίαν των προσδοκιών και τας επιδράσεις τούτων επί της συνολικής ζήτησεως, του συναλλάγματος (σελ. 196 κ.επ) και των επιτοκίων (σελ. 200 κ. επ.). Εις το Κεφάλαιον 6 ο κ. συνάδελφος εμβαθύνει εις τας προσδοκίας, τον πληθωρισμόν και την οικονομικήν πολιτικήν δια να ανάλυση την καμπύλην του Phillips και την θεωρίαν της «λογικής των προσδοκιών». Δεν παραλείπει όμως να εξέταση, ως προελέχθη, και την καμπύλην του Arthur Laffer, ο ποίος ησχολήθη με την πλευράν της προσφοράς εν τη σχέσει φόρων και κόστους, φρονών ότι η ελάττωσις των πρώτων ευνοεί την μείωσιν του δευτέρου δι' αναλόγου επιδράσεως επί μισθών και αποταμιεύσεων με αποτέλεσμα να ευνοηθεί η παραγωγική δραστηριότητα και των επενδύσεων. Η καμπύλη Laffer ειρήσθω μου ενθυμίζει την περίπτωσιν ιατρού ο οποίος του εθεράπευσε την χοληστερίνην του ασθενούς το δια να αυξηθή όμως το σάκχαρόν του.

Ο κ. Πουρναράκης όμως δεν κρίνει μόνον τον Laffer, αλλά και την εν γένει Οικονομικήν της Προσφοράς χωρίς να ισχυρίζεται ότι, παρά το μονομερές ταύτης, η στροφή και προς την προσφοράν είναι απαραίτητος δια την σύγχρονον οικονομικήν θεωρίαν. Και ενταύθα ο συγγραφεύς παραγνωρίζει την ελληνικήν βιβλιογραφίαν σχετικώς με το φαινόμενον της οικονομικής αξίας και την κριτικήν των ενιστικών θεωριών.

Εις το τέλος του βιβλίου του ο κ. Πουρναράκης παραθέτει και Παράρτημα εις το Κεφάλαιον 5 κρίνων ορθώς την ουδετερότητα της οικονομικής πολιτικής και πλουτίζων το βιβλίον του με τας επί του οικονομικού κύκλου (σελ. 257 - 259) απόψεις του, αίτινες στηρίζονται κυρίως επί της θεωρίας των λογικών προσδοκιών.

Ο Καθηγητής κ. Πουρναράκης έχει παρουσιάσει αξιόλογα συγράμματα εις την χώραν μας, τα οποία δεν είναι μόνον χρήσιμα εις τους σπουαδστάς των Α.Ε.Ι. αλλά και εις τους διδάσκοντας εις αυτά, δυστυχώς όμως όταν υποστηρίζει μίαν Σχολήν αφήνει αχνώς πως τον αναγνώστην να διακρίνη δια μέσου των γραμμών του ότι με δισταγμόν δέχεται τας απόψεις της.

Εκείνο πάντως το οποίον δέον να υπογραμμισθή ενταύθα είναι ο γλαφυρός

τρόπος με τον οποίον εκθέτει την οικονομικήν του σκέψιν, αποδεικνύων ότι γνωρίζει άριστα τα υπ' αυτού αναπτυσσόμενα και ότι μετέφερε εις την χώραν μας αξιόλογους απόψεις σημερινών ξένων οικονομολόγων. Η γνώμη μου όμως είναι - ίσως να λανθάνω - ότι το πεδίον του είναι κυρίως το της μικροοικονομικής και όχι της μακροοικονομικής, η οποία απαιτεί και άλλα εργαλεία, τα οποία βεβαίως ο κ. Πουρναράκης επικαλείται προς χρήσιν αλλά εν πάση περιπτώσει δεν τα χρησιμοποιεί. Ας επανέλθωμεν όμως εις την παρακολούθησιν του κειμένου.

Εις το εν λόγω Κεφάλαιον (5) ο συγγραφεύς εκθέτει την θεωρίαν των λογικών προσδοκιών, η οποία προσπαθεί να λύση το πρόβλημα του στασιμοπληθωρισμού, δεδομένου ότι οι μονεταρισταί με επί κεφαλής τον ηγέτην των Friedman δεν ηδυνήθησαν να ερμηνεύσουν -ως ισχυρίζεται και αυτός ούτος ο συγγραφεύς - την συσχέτισιν μεταξύ της αυξήσεως της προσφοράς χρήματος και του επιπέδου των τιμών. Και παρά την επισήμανσιν του Friedman (1960) ότι η καταπολέμησις του πληθωρισμού είναι μακροχρόνιος διότι παρεμβάλλεται και η δημοσιονομική πολιτική ως μέσον καταπολεμήσεως της ανεργίας και πάλιν ούτος δεν εδικαιώθη. Εις το ση μείον τούτο ο κ. Πουρναράκης αποδεικνύει ότι έχει υπ' όψιν του άρθρον γραφέν υπό των Friedman και Phelps σχετικώς με το natural rate of unemployment and natural rate of inflation, δεν έχει όμως υπ' όψιν του την ιδιικήν μου εισήγησιν εις το «Διεθνές Συνέδριον Δημοσίας Οικονομικής και Δημοσιονομικής Πολιτικής».

Διατί αυτή η παραγνώρισις της βιβλιογραφίας της πατρίδος του ; Εν πάση περιπτώσει ο κ. Πουρναράκης προχωρεί με την θεωρίαν των λογικών πιθανοτήτωντων Robert Lucas, Thomas Sargent, Neil Wallace, η συμβολή των οποίων οφείλεται εις το γεγονός ότι ούτοι δεν στηρίζονται εις τας οικονομετρικούς διερευνήσεις του παρελθόντος ίνα συλλάβουν την πορείαν αυξήσεως των τιμών κατά το μέλλον, αλλά την προσαρμογήν των προβλέψεων-προσδοκιών εν σχέσει προς τας διαμορφουμένας εκάστοτε συνθήκας (adaptive expectations). Ούτως η θεωρία των λογικών προσδοκιών είναι βραχυχρόνιου σημασίας και ανεξάρτητος των προηγουμένων καταστάσεων.

Ερωτάται όμως πως είναι δυνατόν να συλλάβωμεν την πραγματικότητα της σήμερον χωρίς να γνωρίζωμεν την της χθες και τίνι τρόπω δυνάμεθα υπό τας προϋποθέσεις αυτάς να συλλάβωμεν τα μέλλοντα της αύριον. Ούτως από πλευράς μεθοδολογίας η θεωρία των λογικών προσδοκιών, κατά τον γνώμην μου, πάσχει. Ο συγγραφεύς δια τούτο ίσως εκθέτων ταύτην στηρίζεται εις την συνάρτησιν

$$P_t^e = g(P_{t-1}^e, P_{t-2}^e, P_{t-3}^e, \dots, P_{t-n}^e), \text{ όπου } \eta \text{ αναμενόμενη μεταβολή των τι-}$$

μόν δια την τρέχουσαν περίοδον t εξαρτάται εκ των μεταβολών των προηγουμένων

περιόδων $t_{-1}, t_{-2}, t_{-3}, \dots, t_{-n}$ ήτοι $p_t^e = p_{t-1}^e \cdot p_{t-1}^e$) εις την οποίαν 1 είναι ο

συντελεστής προσαρμογής (σελ. 173). Η αξία όμως της θεωρίας συνίσταται, κατά τον συγγραφέα, εκ της ορθής πληροφόρησης (ατόμων, επιχειρήσεων κ.λ.π.). (σελ. 175). Είναι όμως πάντοτε ορθή η πληροφορία ; Και αυτή περιλαμβάνει απαντάς τους παράγοντας εσωγενείς και εξωγενείς οι οποίοι επηρεάζουν την Οικονομίαν ; Οι οπαδοί της εν λόγω θεωρίας βεβαίως εις το ση μείον τούτο είναι επιφυλακτικοί διό και η θεωρία των είναι όπως όλαι αι θεωρίαι των μαθηματικών οικονομολόγων σχηματική.

Ο Καθηγητής κ. Πουρναράκης μέχρι τούδε δεν παρουσίασε πρωτοτυπίαν εις το κρινόμενον βιβλίον του, από της σελίδος όμως 178 κ. επ. διερευνά μετά πρωτοτυπίας την ΘΛΠ εκθέτων τα υποδείγματα του Friedman και του Patinkin εξετάζων την προσφοράν εργασίας και προσαρμογήν προσδοκιών κατά βραχύν και μακρόν χρόνον (σελ. 178 - 182 και 182 - 185) ενώ μεταξύ των σελ. 185 και 188 ερευνά τας λογικάς προσδοκίας εν τη προσφορά εργασίας και προϊόντος.

Από της σελίδος 189 κ. επ. ο κ. Πουρναράκης εξασκεί κριτικήν επί της θεωρίας των λογικών προσδοκιών παρατηρών τας αδυναμίας της θεωρίας δι' ακριβή πληροφόρησιν και μη εχούσης υπ' όψιν το οριακόν κόστος εν σχέσει προς το αποκομιζόμενον όφελος, ως και την αδυναμίαν της να λαμβάνη υπ' όψιν τιμάς και μισθούς εν τη πλήρει αυτών πλαστικότητα.

Προσέτι ο συγγραφεύς λαμβάνει υπ' όψιν και τας μη ορθάς εκτιμήσεις του κρατικού τομέως και της Κεντρικής Τραπέζης (σελ. 190), ορθώς δε προβαίνει εις διάκρισιν μεταξύ εκτιμήσεως ατομικού και συλλογικού συμφέροντος αντιπαραθέτων το κίνητρον της ιδιωτικής επιχειρήσεως προς το της εν γένει δημοσιονομικής πολιτικής (σελ. 190). Ούτως από τον κ. συνάδελφον δεν διαφεύγει το γεγονός των εκ των ατομικών εκλογών και αποφάσεων διακυμάνσεων — υποστηρίζων την άποψιν του Arthur Ogun — αι οποίαι όμως είναι παροδικής μορφής (σελ. 191).

Το βιβλίον του κ. Πουρναράκη είναι πολύτιμον βοήθημα δια τους σπουδαστάς και πηγή γνώσεων των σημερινών Μακροοικονομικών διά πάντα ασχολούμενον με την Οικονομική ν Επιστήμη ν. Αι έννοιαι διατυπώνονται αναγλύφως και εκτίθενται με σαφήνειαν τοιαύτην, αποδεικνύουσιν την ικανότητα του συγγραφέως και το χάρισμα του να μεταδίδη τας γνώσεις του. Εκ των παρατηρήσεων

μου δε επί του βιβλίου του κ. Πουρναράκη ίσως προκληθούν νέα ερεθίσματα δια να τον προτρέψουν εις την συγγραφήν νέου βιβλίου δια να απολαύσωμεν τας χαρισματικούς του ικανότητας ή ίσως εις νέαν έκδοσιν του βιβλιοκριθέντος να προβή και εις επεκτάσεις και επ' αγαθώ του έργου του και της ημετέρας Επιστήμης.

ANNA PELLANDA : ANGELO MESSE DAGLIA, PADOVA 1984 σελ. 155.

Εις μίαν νέαν θαρραλέαν εις δαπανάς έκδοσιν των μεγάλων ιστορικών γεγονότων, φαινομένων και πρωταγωνιστών της οικονομικής σκέψεως υπό την διεύθυνσιν του Καθηγητού κ. Giovanni Zalin επανεκυκλοφόρησε και η ως άνω εργασία της Καθηγήτριας του Πανεπιστημίου της Νεαπόλεως κ. Anna Pellanda, η οποία αφιερούται εις τον εν Αγγλία διδασκαλόν της Λόρδον L.C. Robbins.

Εις την Εισαγωγήν (Κεφ. I) η συγγραφεύς ασχολείται με την υπό του Messedaglia ακόλουθηθείσαν μέθοδον και τα βιογραφικά του δια να παρουσιάση, συν τοις άλλοις, και σειράν ετέρων συγγραφέων συγκρίνουσα τας μεθόδους, την συμπληρωματικότητα των και την πολιτικό - κοινωνικήν αρμονίαν. Εν συνεχεία η κ. Pellanda εκθέτει το πολιτιστικόν και πνευματικόν περιβάλλον του 1800 και την συμβολήν του G.P. Romagnosi, της Σχολής Νεαπόλεως και Μιλάνου, εις την οποίαν προσθέτει πολύ ορθώς και τον εκ Βενετίας Ortes και είτα αναφέρεται εις την γνωστήν διάκρισιν του Καθηγητού κ. Amintore Fanfani μεταξύ βολονταρισμού και νατουραλισμού (σελ. 23). Η της Νεαπόλεως όμως Καθηγήτρια προχωρεί αντιπαραβάλλουσα και τας αντιλήψεις τοῦ Messedaglia με εκείνας της Αγγλικής Σχολής των Γάλλων μεταρρυθμιστών και της Ιστορικής Γερμανικής Σχολής.

Εκ της σελ. 29 κ. επ. η κ. Pellanda εξετάζει την συμμετοχήν του Messedaglia εις την Λομβαρδό - Ενετικήν Σχολήν και έρχεται εις πρώτην επαφήν με το θέμα του πληθυσμού, το οποίον κατέστησε τον Messedaglia ονομαστόν εις ολόκληρον τον κόσμον ένεκα της αντιθέσεως του προς τα υπό του Malthus υποστηριχθέντα περί υπερπληθυσμού (σελ. 35).

Εις το Κεφ. II η Καθηγήτρια κ. Pellanda εκθέτει τα αφορόντα εις την Ιταλικήν παράδοσιν εν τη Επιστήμη της Δημοσίας Οικονομικής και την μεθοδολογι-

κήν θέσιν του Angelo Messedaglia. Ούτως αναφέρονται οι Palmieri, Veri, Ferrara και Pareto, ως επίσης ο de Viti De Marco, Gobbi, Ricci, Einaudi και έτεροι μη Ιταλοί συγγραφείς, κατά την αντιπαράθεσιν των αντιλήψεων τούτων προς εκείνας των Ιταλών.

Εις το αυτό Κεφάλαιον ενδιαφέρον μέρος είναι το επιγραφόμενον : «Ο ρόλος του χρόνου και της Ιστορίας της Δημοσίας Οικονομικής» όπου η συγγραφέυς επιδεικνύει ικανότητα χειρισμού του ιστορικού φαινομένου παρ' όλον ότι διδάσκει Οικονομικήν Ανάλυσιν. Τούτο ασφαλώς οφείλεται εις τον διδασκαλόν της Tuglio Bagiotti ο οποίος, ως γνωστόν, παρ' όλον ότι ανήκεν εις την Μαθηματικήν Σχολήν του Giovanni Demaria, του οποίου και ήτο μαθητής, ησχολήθη και με την Ιστορίαν των Οικονομικών Θεωριών.

Η κ. Pellanda παρουσιάζει πλευράς της Οικονομικής Ιστορίας και τας εντός των ιστορικών γεγονότων διατυπωθείσας επί της Δημοσίας Οικονομικής απόψεις, μεταξύ των οποίων κυριαρχεί και το αντικείμενον ερεύνης της, η συμβολή του Messedaglia. Ενταύθα εκτίθεται και το «Modello» του Πιεμόντε, καθώς και η έννοια και η σημασία του Κράτους.

Εις το Κεφάλαιον III η κ. Pellanda αναλύει την Μεθοδολογίαν και την κριτικήν της περί πληθυσμού θεωρίας του Malthus υπο του Messedaglia. Πληθυσμός, μέσα διατροφής και στατιστική επαλήθευσις των υπο του Messedaglia υποστηρικθέντων επιχειρημάτων αναπτύσσονται ιδιαιτέρως, από τας σελίδας 67 κ.επ.

Εις το Κεφάλαιον IV η κ. Καθηγήτρια υπεισέρχεται εις έτερον λίαν ενδιαφέρον θέμα εξετασθέν υπό του Messedaglia, το της Ιστορίας του Νομίσματος και της αναλύσεως της πίστεως. Και εις το Κεφάλαιον τούτο η κ. Pellanda εκθέτει την αξίαν του χρήματος, τα περί πολυτίμων μετάλλων, την θέσιν του Messedaglia ως μεταλλιστού και την διαφωνίαν του με τον Ferrara. Ενταύθα δίδεται η ευκαιρία εις την κ. Pellanda να ομιλήση περί του έργου του Fisher και ετέρων «ποσοτικών» δια να κλείση την περισπούδαστον εργασίαν της με την προσωπικότητα του Messedaglia.

Είναι γεγονός ότι εις όλας τας ξένας χώρας τιμώνται οι επιστήμονες και παρουσιάζεται το έργον των, ελπίζομεν το ίδιον να συμβή και εν Ελλάδι. Ήδη έχομεν εργασίας σχετικής με τον Ανδρέα Ανδρεάδη υπό του Καθηγητού κ. Σμπαρούνη και το Διεθνές Συνέδριον προς τιμήν του Ανδρεάδη με παρουσίαν του έργου του υπ' εμού, ως επίσης ομιλίαν του Καθηγητού και τότε Προέδρου της Ελληνικής Οικονομικής Εταιρείας κ. Δημητρίου Δελιβάνη δια την προσωπικότητα και το έργον του αιμνήστου Καθηγητού Βασιλείου Βογιατζή και των

Καθηγητών κ.κ. Χαράλαμπου Σεπεντζή και Νικολάου Μαρματάκη δια τον αείμνηστον διδασκαλόν μας Δημήτριον Καλιτσουνάκιν, καθώς και του Καθηγητού κ. Στρατή Καλογερόπουλου δια τον Αριστοτέλην Σίδεριν. Ελπίζομεν να ακολουθήσουν και έτεροι εργασίαι του είδους τούτου και όχι μόνον δια τους απελθόντας εκ του κόσμου τούτου, αλλά και δια τους ζώντας.

Λ. Θ. Χουμανίδης